

Dietrich Bonhoeffer (1906-1945)

Zwakke lofprijzing op de onstuimigheid van de liefde

Dat de ene God, Vader en Schepper van de wereld, ons in Jezus Christus heeft liefgehad tot de dood, en in de Heilige Geest ons hart voor Hem opent, zodat wij Hem liefhebben; dat het niet drie goden zijn, maar dat het één God is, die de wereld van het begin tot einde scheidt, omgeeft en verlost; dat Hij toch telkens geheel God is, als Schepper en Vader, als Jezus Christus en als Heilige Geest, dat is de diepte van de Godheid, die wij als mysterie aanbidden en als mysterie begrijpen.

Daarom kan al ons spreken hierover niets anders zijn dan een verwijzing naar Gods liefde in Jezus Christus waarvoor de Heilige Geest ons hart ontsluit.

Wanneer de kerk sinds eeuwen de drie-ene God leert, dan is dat alles behalve rationalistische verharding van de godsdienst, maar juist omgekeerd een voortdurend openhouden van het mysterie van de levende God.

De leer van de Drie-eenheid is ontstellend eenvoudig; ieder kind kan het begrijpen. Er is maar één God, maar deze God is de volmaakte liefde en als zodanig is Hij Jezus Christus en de Heilige Geest.

De leer van de Drie-eenheid is niets dan een zwakke menselijke lofprijzing op de onstuimigheid van de liefde waarmee God zichzelf verheerlijkt en de gehele wereld omvat. Die leer is een oproep tot aanbidding, tot eerbied, tot liefde, die in God verzinkt.

De Vader en de Zoon en de Heilige Geest alleen zij de eer van nu aan tot in eeuwigheid.

Inhoud

Meditatie Dietrich Bonhoeffer (1906-1945)	81
Keizer Constantijn, 1700 jaar geleden Dr. H. Klink, Hoornaar	82
J.H. Gunning jr. over de encycliek van paus Leo XIII: 'De eenheid der Kerk' (I) Drs. C. Bos, Benschop	84
Vijf en zestig jaar: staat Israël Drs. L.J. Geluk, Rotterdam	86
Generatieconflict!? J.A. van Bergeijk, Wijk en Aalburg	87
Moore bij Oklahoma (Lucas 6 vers 46-49) Drs. M.A. Aalders, Bussum	88

Een woord van Augustinus (354-430)

De geloofsbelijdenissen vormen kort samengevatte geloofsregels. Ze leren ons, zonder ons geheugen te belasten. De christenen vinden zichzelf erin terug. Het gaat erom ze niet alleen te onthouden, maar ook te begrijpen. De geloofsbelijdenis is kort, maar rijk aan inhoud. Tel haar woorden maar niet, maar leer ze des te meer te wegen.

Keizer Constantijn, 1700 jaar geleden

Wie in 2013 een bezoek brengt aan de stad Rome, wordt hier en daar herinnerd aan een jaartal dat van immense betekenis is geweest voor de kerk en voor de hele wereld. In het jaar 313 – 1700 jaar geleden – vaardigde de toenmalige keizer Constantijn (280-337) het zogenaamde tolerantie-edict van Milaan uit.

Met dit edict bepaalde de keizer dat vanaf dat moment de christelijke godsdienst toegestaan was in het Romeinse Rijk. De kerk kreeg een wettelijk vastgelegde plaats in de toenmalige wereld. Wie had iets dergelijks 50 jaar voordien kunnen voorspellen, toen de christenvervolging in het hele Rijk van Rome volop woedde? Het gedogen van de christelijke godsdienst betekende niet alleen dat aan de vervolgingen een einde kwam, het betekende ook het einde van de officiële staatsgodsdienst van de Romeinen!

Het einde van de staatsgodsdienst

Rome was altijd tolerant geweest tegenover andere godsdienstuitingen. Aan deze tolerantie was echter een voorwaarde verbonden: degenen die een bepaalde godheid vereerden, moesten ook de officiële Romeinse godsdienstige gebruiken eerbiedigen en desgewenst in praktijk brengen. Zo werd van iedereen de bereidheid gevraagd om de god Jupiter, wiens tempel op het Campadiglio in het hart van Rome stond, te erkennen en de keizer goddelijke eer te bewijzen. Op deze regel bestond een uitzondering. Van de Joden werd dit niet gevraagd. Al voor het begin van onze jaartelling had Julius Ceasar hun het privilege geschonken dat hun godsdienst waarin alleen de God van Israël erkend werd, een toegestane godsdienst zou zijn: een *religio licita*. De Joodse godsdienst was vooral etnisch bepaald. Het was een vastomlijnde en gemakkelijk te traceren groep, die dit voorrecht genoot.

In de eerste decennia van onze jaartelling werd de christelijke godsdienst door de Romeinse overheden aangemerkt als een onderdeel van het Jodendom. Dit blijkt bijvoorbeeld uit wat Lucas vertelt in Handelingen 18. In Korinthe wenst Gallio (een broer van Seneca) geen oordeel te vellen over Paulus, aangezien de aanklacht van de Joden tegen hem volgens de proconsul een interne kwestie betreft. Deze welwillende houding tegenover de christenen veranderde echter al snel, hetgeen tot gevolg had dat de christenen nu en dan vervolgd werden. Aanvankelijk gebeurde dat slechts lokaal. Het hing samen met hoe de bevolking van een bepaalde streek op hen reageerde en hoe de lokale

overheden hen beoordeelden. Toen het christelijke geloof zich in de Romeinse wereld echter langzaam maar zeker uitbreidde, werd de situatie precair. Vooral aan het einde van de 3^e eeuw onderdrukte de keizer de kerk in het hele Rijk. Bloedige vervolgingen waren het gevolg. Toen werd pas goed duidelijk dat de christenen afstand namen van de Romeinse staatsgodsdienst. Zij weigerden Jupiter te vereeren naast de God en Vader van Jezus Christus. Ook de keizer gaven ze geen goddelijke eer.

Door het tolerantie-edict van 313 maakte keizer Constantijn een einde aan de vervolgingen! De christenen hoefden de Romeinse staatsgodsdienst niet te erkennen. Daarmee kwam datgene wat gezien werd als het fundament van de Romeinse staat op losse schroeven te staan. Zo ingrijpend was dit edict!

Aan de vooravond van de slag bij de Milvische brug

De keizer kwam tot deze verstrekkende stap na een beslissende gebeurtenis in het najaar van 312. Deze vond plaats enkele dagen voorafgaand aan een confrontatie met zijn rivaal Maxentius. Over de toedracht van wat hem overkwam bestaan meerdere versies. De bekendste is dat de keizer in de dagen voorafgaand aan de definitieve slag naar de zon keek en in het licht ervan een teken zag: het Christusteken (het Christusmonogram, de Griekse *ch* (X) en *r* (P)), dat tegelijk een overwinningsteken is.

Sommigen beschouwen dit verhaal als apocrief. Anderen houden het erop dat de keizer in een droom een aanwijzing ontving. Deze droom hield hem zo bezig dat hij onder andere aan christenen een uitleg vroeg. Zij wezen hem op Christus. Hoe dit ook zij, vast staat dat de keizer een diepgaande ervaring gehad moet hebben. Niet voor niets verordende hij dat zijn soldaten kort voor de strijd het *labarum* (Christusmonogram) moesten aanbrengen op hun schilden. Enkele dagen later versloeg hij zijn rivaal. Dit gebeurde bij de Milvische Brug, niet ver van Rome. Nog geen jaar later was het edict van Milaan een feit.

Was de keizer gelovig?

Het is voor sommigen een vraag of de keizer ook persoonlijk het christelijke geloof was toegedaan. Zag hij misschien voordelen in het aanhalen van de band met de christenen, waarvan het aantal groeide? Veel is hierover geschreven. Ronduit negatief over Constantijns karakter oordeelt Jacob Burckhardt (1818 –

1897), in zijn boek 'Die Zeit Constantin des Grossen' dat hij als jonge man van 25 jaar schreef en dat nog steeds een standaardwerk is. Andere studies zijn positiever en evenwichtiger. Het bekendst is wel het boek van Norman H. Baynes 'Constantine the Great and the Christian Church'. Vrij recent verscheen van Robert Lane Fox 'Pagans and christians', dat in het Nederlands de veelzeggende titel heeft 'De droom van Constantijn' en 'The emperor Constantine' van Michael Grant.

Ook Grant gaat ervan uit dat Constantijn een droom had, die hem bezig heeft gehouden. Voor de uitleg ervan ging Constantijn te rade bij christenen, zoals Nebukadnezar dat ooit deed bij Daniël. Zijn overwinning enige dagen later onderstreepte dat hij de God van de christenen moest erkennen. Tegelijkertijd laat Grant zien hoe voorzichtig de keizer te werk moest gaan. Keer op keer typeert hij zijn gedrag na zijn overwinning als 'cautious', 'voorzichtig'. Vóór Constantijns aantreden werden de christenen in Rome gehaat, ook door de senatoren. Op hen rustte de taak garant te staan voor de Romeinse staat, de Romeinse zeden en gebruiken, ook op godsdienstig gebied. De keizer kon niet om hen heen. Dat was de reden waarom hij het tolerantie-edict in algemene termen opstelde en vermeed om zijn eigen keuze voor het christelijke geloof kenbaar te maken. Om diezelfde reden liet hij op de triomfboog (dichtbij het beroemde Colosseum), het symbool van de zon aanbrengen. De god van het licht had hem de overwinning geschonken. Daarmee konden de Romeinen, voor wie de zon een godheid was, goed leven. Voor hen was het niet zondermeer duidelijk dat de keizer impliciet verwees naar zijn visioen voorafgaand aan de slag bij de Milvische brug en naar Christus, de zoon der gerechtigheid. Constantijn bediende zich dus van ambivalente woorden, gebruiken en symbolen om aan de ene kant zijn geloof tot uitdrukking te brengen en om aan de andere kant geen onnodige tweespalt in het rijk te veroorzaken. Hij kon het zich als keizer van het hele Romeinse rijk (met nog veel heidenen) eenvoudigweg niet veroorloven om belangrijke senatoren voor het hoofd te stoten.

Wat de keizer naliet!

En toch gebeurden er na de slag bij de Milvische Brug dingen die de senaat zeer te denken gaven. Deze markeren de omslag die de keizer gemaakt heeft en geven aan dat de keizer oprecht was in zijn geloof. In een voortreffelijk boek over Constantijn van de bekende Italiaanse historicus Augusto Frascchetti ('La conversione da Roma pagana a Roma christiana') vertelt deze over de wijze waarop de keizer na zijn

overwinning op Maxentius Rome binnentrok. Constantijn deed niet zoals dat van hem verwacht mocht worden! De keizers hadden de gewoonte om, als ze voor de eerste keer Rome binnenkwamen (wat bij Constantijn die in Trier was opgegroeid, het geval was) of als ze als overwinnaar de grond van Rome betraden (ook dit gold voor Constantijn), zich al buiten de stad te laten begroeten door de senaat. In een optocht gingen zij en andere hoogwaardigheidsbekleders onder toejuiching van het volk naar de beroemdste weg van Rome, de Via Sacra (heilige weg), die naar het Campadiglio leidt. Aan het einde van deze weg, even voor het Campadiglio, staat het curiegebouw, waar de senaat bijeenkwam. Vanaf de rostra – een verhoogd plein dat daarvoor ligt – sprak de keizer het volk toe. Voor dit gebeurde, ging, zo wilde het gebruik, de keizer naar de tempel van Jupiter op het Campadiglio, om daar te offeren.

Constantijn week van dit gebruik af! Hij betrad het Campadiglio niet! Dat was opzienbarend. Een traditie van eeuwen werd doorbroken! Niet minder veelzeggend is het volgende. De keizer eindigde zijn triomftocht voor de trappen naar het Campadiglio kort voordat hij een punt bereikte dat de *Triafata* werd genoemd. Deze plek lag enkele meters voor de uitgang van het curiegebouw, tussen dit gebouw en de rostra in. Het lag dus ook enkele meters voor de trappen die leidden naar het Campadiglio. De keizer wenste deze meters grond niet te betreden. De reden die hij daarvoor had, zegt veel over zijn persoon en over zijn verhouding tot het christelijke geloof.

De plaats van de *Triafata* was berucht bij de christenen. Ten tijde van de vervolgingen bestond het gebruik dat gevangen christenen naar het Campadiglio werden gebracht. Uitgerekend bij de *Triafata* kregen zij voor het laatst de mogelijkheid hun leven te redden. Voorwaarde was dat ze Christus af zouden zweren. Als bewijs van hun 'oprechtheid' moesten ze vervolgens op het Campadiglio een offer brengen aan Jupiter. Bij weigering werden ze van de steile heuvel geworpen waarop de Jupiter-tempel gebouwd. Velen hadden dit lot ondergaan en waren martelaar geworden. Uit eerbetoon voor hen die liever de dood ingingen dan dat ze Christus afzwoeren, hield de keizer halt voor hij op dit punt aankwam.

Van wereldhistorische betekenis

Constantijns weigering om het Campadiglio te betreden is van wereldhistorische betekenis geweest. Hij maakte er bij de Romeinse senaat weinig vrienden mee. Niet voor niets ontweek de keizer later Rome en stichtte hij een eigen stad: Constantinopel (het huidige

Istanboel). In Rome ging de dienst aan Jupiter gewoon door. Toch had zijn daad ook voor Rome grote gevolgen. Door zijn toedoen werd het later een gebruik geen offer meer te brengen aan Jupiter. Veel opvolgers gingen na hun intocht of triomftocht in Rome naar de kerk die aan de rand van Rome door Constantijn gebouwd was, de St. Pieter. Ze kwamen er niet om er als triomfator een offer te brengen, maar om er, als 'gewoon', zondig mens te bidden en God eer te bewijzen. Iets van de twee-rijkenleer, waar later Augustinus en Luther zoveel waarde aan hechten, werd toen al zichtbaar!

Onder keizer Theodosius, in 380 na Chr. werd het christelijke geloof zelfs verheven tot staatsgodsdienst en werd de tempeldienst op het Campadiglio afgeschaft.

Tot slot

Keizer Constantijn wordt juist ook in christelijke literatuur vaak negatief belicht. Ook op de door hem ingeluide omslag van het heidense Rome naar het *corpus christianum* wordt meer dan eens kritiek geleverd. De kerk zou iets van haar onschuld hebben verloren door

zich met macht te verzwageren. Het is een feit dat het leven van de keizer zijn duistere kanten heeft, dat hij zeker in zijn latere dagen een tragische figuur is geworden en dat de nieuwe situatie de kerk niet altijd goed heeft gedaan. Dat neemt niet weg dat de keizer oprecht was en dat de christenheid in Europa en Amerika tot op de dag van vandaag de vruchten plukt van wat met het tolerantie-edict van 313 begon. Het *corpus christianum*, de beïnvloeding van de samenleving door de kerk, werd erdoor mogelijk gemaakt. Mede door keizer Constantijn werd de zondag een officiële rustdag, werd het mogelijk om zonder angst het christelijke geloof te belijden en de erediensten te bezoeken. Er veranderde ook het nodige in de sociale verhoudingen. We hoeven alleen maar te denken aan de afschaffing van de slavernij.

Kortom: door het tolerantie-edict werd de kerk een plaats gegund in het kader van de rechtsstaat. Dit is een voorrecht dat nauwelijks overschat kan worden. Er is alle reden om daar anno 2013 bij stil te staan!

H. Klink, Hoornaar

J.H. Gunning jr. over de encycliek van paus Leo XIII: 'De eenheid der Kerk' (I)

Voorafgaand aan zijn aftreden dit jaar heeft paus Benedictus XVI op Aswoensdag opgeroepen tot de eenheid van de kerken. De paus riep in zijn preek op om 'het individualisme' en de 'rivaliteit' te overwinnen. De christenen hebben in onze tijd de opdracht om zich te bekeren tot eenheid onder elkaar.

Wanneer de kerk zich in dit opzicht verandert, is dat een 'nederig' en een 'kostbaar teken' voor 'hen die zich van het geloof hebben afgekeerd en onverschillig zijn'. Een verre voorganger van paus Benedictus XVI, paus Leo XIII (1810-1903) heeft op 29 juni 1886 eenzelfde geluid laten horen in zijn encycliek over 'De eenheid der kerk'. De protestantse predikant en theoloog J.H. Gunning Jr. (1829-1905) reageert in zijn opening van de lessen voor het academische jaar 1896/97 op deze encycliek van paus Leo XIII ook met een rede over 'De eenheid der Kerk'. Wat is eigenlijk het uitgangspunt voor de eenheid van de kerk en wat zegt J.H. Gunning jr. hierover?

Aanleiding

In zijn openingsrede benadrukt Gunning voor de theologische studenten de waarheid uit Gods Woord dat aan hen het Leven openbaart. Het Leven wordt uit het

geloof gekend omdat Jezus Christus geopenbaard is, Hij is het middelpunt van de kerk. De kerk is van hemelse oorsprong en vindt haar 'afdruk in de eeuwige eenheid van God de Vader en de Zoon in de Heilige Geest en is daarom de grond van alle liefde, alle kennis, alle kunst, alle heldenmoed die in de wereld bestaat.' Op grond van dit getuigenis 'is God niet alleen in de geschiedenis, maar veeleer de geschiedenis in God.'

Wanneer de vernieuwde mens in zijn nieuwe leven uitspreekt: 'ik geloof in de Heilige Geest', dan volgt daar als een nadere verklaring op: 'ik geloof één Kerk', en hij duidt daarmee die eenheid als 'heilig' en 'algemeen' aan.

Gods eer of godsdienstigheid?

Gunning spreekt zijn rede uit met het oog op het vakgebied van de symboliek. In deze cursus wil hij nadenken over de rooms katholieke leer in tegenstelling tot de protestantse. Aan het begin wil hij daarom de aandacht vestigen 'op de waardige taal waarin de Bisschop van Rome, Paus Leo XIII, met zijn Encycliek *Satis cognitum*, over de eenheid der kerk, den 29ste Juni dezes jaars de christelijke wereld heeft toegesproken.'

Met eerbied wil Gunning luisteren naar hetgeen de paus uit het Woord van Christus wil zeggen.

Gunning heeft veel waardering voor de stellingen die de paus in zijn encycliek verkondigt. Toch heeft hij – anders dan de paus – niet allereerst de redding van de mens op het oog, ‘maar de openbaring van Gods heerlijkheid, de eere Gods.’ Daar is het heil van de mens inbegrepen: in Gods eer gaat het tegelijk om ons heil, maar dat heil moet pas in de tweede plaats worden genoemd. Dat onderscheid is belangrijk. Jezus leert dat zelf in het ‘Onze Vader’. Eerst komt de bede om de heiliging van Gods naam, zo aanbidt de mens God als hij in relatie met Hem treedt. Maar als ‘ons geestelijk leven daalt, deze gemeenschap met God verflauwt, komt voor God de godsdienstigheid in de plaats.’

Volgens Gunning wordt daarmee het belangrijkste uit het ‘objectieve’ naar het ‘subjectieve’ verlegd. Dan zien we niet meer dat God genadig naar ons afdaalt, maar gaan wij vroom opklimmen tot God, zoeken we het niet in Gods woord, maar in het leven van ons hart. Gunning noemt de hoogste waarheid van Gods Woord de ‘rechtvaardiging uit het geloof’. Als dat niet het geval is verwereldlijkt de kerk. Dan denkt ze niet meer aan het ‘toekomstig Koninkrijk van Christus’. Zou dat dan wel gekomen zijn ‘in den machtigen, van zijn Kardinalen als Rijksgrouten omstuwden, Paus te Rome?’

Naar Gunning’s mening is niet alleen de roomse maar ook de protestantse kerk tot subjectivisme verval- len. Een groot gevaar binnen het protestantisme is dat men de veelvormigheid (pluriformiteit) van het individualisme in de verschillende kerken goed spreekt. Dat is niet naar Gods wil, omdat het godsdienstigheid is, menselijke vroomheid.

De toetssteen voor de eenheid van de kerk moet volgens Gunning het Woord van God zijn: ‘één Heer, één geloof, één doop’. Het protestantse beginsel van ‘de rechtvaardiging uit het geloof’ is hem lief. Met eer wil hij de naam protestant dragen, omdat het ‘protesteren’ in de diepste zin positief is. Met de naam protestant zegt hij tegen alle andere christelijke, kerkelijke namen en stromingen: ‘ik beroep mij tegen u op onzen gemeenschappelijke grond, de ééne heilige katholieke kerk van alleredoopten’. Zo is de geschiedenis het doorlopend bewijs van Gods bestaan. Alleen in God vinden we de eenheid van de kerk en ‘door die eenheid kunnen wij Hem waarlijk kennen (1 Joh. 4, 7 – 13).’

Doel

Wat wil Gunning met zijn rede bereiken? Hij zegt het zelf met deze woorden: ‘Alleen de historie, zeiden we, als werking des Heiligen Geestes, maakt de eenheid

der kerk openbaar.’ Dus geen mens, ook paus Leo XIII niet kan die eenheid maken, dat kan God alleen! Wil- len we die eenheid ontvangen, dan is het nodig ‘dat het z o n d i g e n v e r d e r f e l i j k e der bestaande scheidings erkend worde’. Voor Gunnings besef is de eenheid van de kerk nog niet in zicht. Hij klaagt over het feit dat onder de gelovigen ‘het gevoel van Gods heiligheid’ en het besef ‘voor het onderscheid van goed en kwaad’ veelal weg is. Er is een ‘verdooving van het besef dat de kerk geroepen is, als eenheid in de verscheurde wereld Gods heerlijkheid te openbaren en als Christus’ Bruid de reine waarheid, de heilige liefde in zich belichaamd te toonen.’

Gunning concludeert dat ‘allereerst de verdeeld- heid der kerken en belijdenissen eene zonde tegen God’ is. De kerk is in deze wereld geroepen om te getuigen van God, maar velen achten de waarheid subjectief en komen tot het gezegde: ‘roomsch, protes- tants, och, ieder zweert de waarheid te bezitten; wien moet ik dan gelooven?’ Daarmee wordt de arbeid van de liefde van ‘de in- en uitwendige zending, verlamd’. Want Christus bidt als Zoon tot de Vader dat christe- nen één zouden zijn, ‘opdat de wereld geloove dat de Vader hem gezonden heeft (Joh. 17,21)’. Hoe komt de wereld dus tot geloof? Inderdaad door de predi- king, Gods opzoekende liefde! Maar die liefde moet wel gevormd worden door de zichtbare eenheid van de belijders.

Er wordt, volgens Gunning, in de kerk van zijn tijd veel hulp verstrekt aan alle sociale noden en gezegend is die arbeid van de liefde. ‘Maar het *zijn* moet aan het *doen* voorafgaan’, zal het werk van de liefde wer- kelijk gezegend worden. Om zover te komen is er schuldbelijdenis nodig, dan zal God door het gericht heen de eenheid van de kerk weer zichtbaar maken. Gebeurt dat niet dan is voor Gunning de toekomst van de kerk ‘door de Nieuw Testamentische profetie’ gepredikt, dat kerken uit de heidenen ten einde lopen, omdat zij tegenover Israël “hooggevoelend” zijn geweest. De kerk heeft ‘Israël als een voor goed ter zijde gesteld bestanddeel van het verleden beschouwd, daarom trefte haar het oordeel der afhouwing (Rom. 11, 16-27).’ Dit oordeel zal zeker het protestantisme en het rooms-katholicisme treffen. Daarom vindt Gun- ning het jammer dat de encycliek van Leo XIII niets zegt over ‘hoe de gehele Kerk van aanvang tot einde Gods genadegaven en leidingen misbruikte’. Alleen door aanvaarding van Gods oordeel en de bekering van de kerk zal de eenheid van de kerk weer zicht- baar worden, dat is naar Gods beloften.

C. Bos, Benschop

Vijf en zestig jaar: staat Israël

I
In gedachten gaan we 65 jaar terug.

Naar Tel Aviv, in Israël.

Daar is op 14 mei 1948 een kring van 37 vooraanstaande Joden bijeen in de voormalige woning van Meir Dizengoff, de eerste burgemeester van de stad die in 1909 als een buitenwijk van Jaffa begon.

Te middernacht zal het Britse mandaat over Palestina aflopen.

Dit mandaat werd na de Eerste Wereldoorlog ingesteld over de gebieden die sinds het begin van de 16^e eeuw waren overheerst door de Turken (het Ottomaanse Rijk).

Dit rijk had de kant van Duitsland en Oostenrijk gekozen en hoorde dus bij de partij die de oorlog verloor.

De Volkenbond verdeelde de gebieden van het Nabije Oosten in 1919 tussen Frankrijk en Engeland.

Palestina en Jordanië waren aan Engeland toegevoegd, dat het in de loop van de jaren steeds moeilijker kreeg met de oorspronkelijke bevolking en de binnenstromende Zionisten: Joden die uit Europese landen ervoor kozen naar hun bakermat te gaan, waar zij onder zware omstandigheden het dun bevolkte land bewerkten en steden en dorpen stichtten.

De Verenigde Naties, in de plaats gekomen voor de mislukte Volkenbond, hadden op de kaart van het gebied lijnen getrokken die als grenzen zouden functioneren tussen het Arabische en Joodse gebied.

Maar hoe zou het gaan, wanneer de laatste Engelse soldaten vertrokken waren en de kwetsbare Joodse minderheid achterlieten?

De aanwezigen in de vroegere burgemeesterswoning, toen een museum, zijn het samen eens: zij zullen een staat uitroepen, een Joodse staat, de staat Israël, die te middernacht het Britse bewind zal opvolgen.

Een plechtige verklaring wordt door één van hen, David Ben Goerion, voorgelezen en daarna door alle aanwezigen ondertekend. Na 25 eeuwen is er weer een vrije staat Israël!

Het antwoord is: een onmiddellijke oorlogsverklaring door alle bureaus van de nieuwe staat en andere mogendheden. Egypte, Libanon, Syrië, Irak, Transjordanië, Jemen en Saoedië-Arabië vallen hem aan en het wonder geschiedt dan: de kleine, nieuwe staat weerstaat de zevenkoppige vijand en weet zich te handhaven, ook in volgende oorlogen die hem worden aangedaan.

II

Voor het ontstaan van de staat Israël kunnen veel personen genoemd worden, die een uiterst belangrijke rol hebben gespeeld.

Van die vele namen noem ik er twee, die van *Theodor Herzl* en *Lord Balfour*.

De eerste was een Jood, die uit geheel geassimileerde ouders in 1860 in Boedapest werd geboren. Na zijn rechtenstudie tot doctor gepromoveerd, maakte hij in Parijs, waar hij werkzaam was voor de *Neue Freie Presse*, de affaire-Dreyfus mee. Deze hield in dat in een opzienbarend proces op valse beschuldiging een Frans officier van Joodse afkomst werd vernederd en veroordeeld wegens landverraad. Daarbij gonsde het in Frankrijk van anti-Joodse stemmen. Herzl begreep ineens: wij Joden zijn en blijven, al zijn wij nog zo opgenomen in de cultuur van een bepaald volk, het mikpunt van haat. En daarom zijn wij nergens zo veilig als in een *eigen*, dus Joods land. Vanuit dit inzicht schreef hij *Der Judenstaat*, dat in februari 1896 verscheen.

Dit kleine boek werd een grote stimulans voor een beweging die al tientallen jaren eerder op gang was gekomen - Herzl wist daar aanvankelijk niets van - om Joden te motiveren naar Palestina te emigreren, omdat hun integratie eigenlijk overal was mislukt.

Herzl zelf dacht niet direct aan Palestina; een land als Oeganda mocht het ook wel zijn. Maar van die gedachte kwam hij spoedig terug en het werd: Palestina.

De nog kleine beweging groeide als 'Zionisme' (de term is niet van Herzl, maar van een zekere Nathan Birnbaum) enorm uit.

Onder leiding van Herzl werd dan hier dan daar in grote Europese steden een Zionistisch congres gehouden.

Hij reisde in 1898 ook naar Palestina toen de Duitse keizer Wilhelm II daar op bezoek was en zocht contact met hem. Maar de keizer toonde geen interesse.

Moe van het leven overleed Herzl in 1904.

Hij was nog maar 44 jaar oud.

Maar hij is het die de basis heeft gelegd voor de Joodse staat en geldt voor Israël terecht als 'de vader des vaderlands'.

De tweede naam die in dit verband niet ongenoemd kan blijven is die van de Schotse Lord Arthur James Balfour, die tijdens de Eerste Wereldoorlog minister

van buitenlandse zaken was en 2 november 1917 aan Lionel Walter 2^e Baron Rothschild namens de Britse regering de steun toezegde voor een nationaal tehuis voor de Joden in Palestina. Hij schreef: "Zijne Majesteits Regering staat welwillend tegenover de vestiging in Palestina van een nationaal tehuis voor het Joodse volk, en zal haar beste krachten aanwenden de verwezenlijking van dit doel te bevorderen, waarbij het duidelijk moet zijn dat niets zal worden ondernomen dat de burgerlijke en godsdienstige rechten van niet-Joodse gemeenschappen in Palestina zou kunnen aantasten, of de rechten en de politieke status die Joden genieten in enig ander land."

III

In de jaren die volgden nam de golf van immigranten toe, met als gevolg dat op den duur het Engelse gezag de situatie niet meer in de hand had. Veel Joodse organisaties kwamen in die jaren tot stand. Ook werd de Hebreeuwse Universiteit in 1925 geopend op de Scopus berg. Voor de uitroeping van de staat Israël na de nameloze verschrikkingen van de Tweede Wereldoorlog was de Balfour-verklaring van eminent belang.

Generatieconflict!?

Alweer ruim een maand geleden kreeg ik van een kennis een column in mijn handen gedrukt met de vraag wat ik van de mening van de columniste vond. Googelen leverde op dat de schrijfster Femke Sterken is, 33 jaar oud en dat ze wekelijks een stukje voor het weekblad *Libelle* schrijft.

In de bewuste column staat o.a.: "Over mijn generatie wordt vaak gezegd dat ze individualistisch, egoïstisch en lui is. Wij zijn op onszelf gericht en er moet heel wat gebeuren willen we ergens de straat voor opgaan om te protesteren". En ze vervolgt: "er zit best een kern van waarheid in, jammer genoeg wel. Mij is ingeprent dat ik respect moet hebben voor de jaren-zestig beweging, de bezetting van het Maagdenhuis en de protesten tegen kernwapens in de jaren tachtig." "De laatste tijd heb ik het echter een beetje gehad met de generatie van mijn ouders, de zogenaamde protestgeneratie. Ze zijn gepikeerd over van alles en nog wat. Dat je 'tegenwoordig' niet meer voor de 'eeuwigheid' bij dezelfde baas kunt blijven werken. Dat de pensioenen teruglopen. Dat ze niet meer met de vut of met prepensioenen kunnen gaan. Inmiddels zijn ze zelfs verenigd in een partij die voor hun belangen opkomt, en dat terwijl zij het in mijn ogen gewoon goed hebben."

Zij kan gelden als de staatsrechtelijke basis daarvoor. Daarbij moet wel worden bedacht dat Balfour niet sprak van een 'state' maar van een 'home'. De Arabieren/Palestijnen verwierpen de grenslijnen die tevoren waren getrokken. Daardoor kwam het in 1948 niet tot een Palestijnse staat en leven Israël en de Palestijnen al 65 jaar met elkaar op voet van oorlog, zoals Israël en de Filistijnen in de tijd van het Oude Testament.

Het is niet minder dan een wonder dat dit oude volk, ondanks alle pogingen het uit te roeien nóg bestaat. En dat een deel hiervan weer woont in het land van weleer. Men moet wel blind zijn wanneer men in de stichting en het voortbestaan van deze – seculiere – staat, die evenals ieder staatsverband zijn verkeerdheden en zonden heeft, niet Gods hand opmerkt. En welk christen zou willen ontkennen dat de God van de Bijbel, de God van Israël, de God en Vader van onze Heer Jezus Christus nog 'iets' met dit volk heeft en geloven dat Hij er nog een plan mee heeft?

L.J. Geluk, Rotterdam

Zelf behoor ik tot de oudere generatie. Als zodanig liet ik mijn gedachten over een en ander gaan en kwam ik tot de volgende afweging.

Nederland, en niet alleen Nederland, kampt inderdaad met een behoorlijke crisis. Er moet bezuinigd worden, soms op de basale dingen en de zestiger zeurt dat hij na zijn pensioen 'heel wat minder' gaat krijgen. Ik ben echter van mening dat Femke Sterken voor een groot deel gelijk heeft. Natuurlijk mag je niet generaliseren, want er zijn ook ouderen die er bekaaid vanaf komen en jongeren die ook al rijk zijn, maar de vijftigers en zestigers behoren tot de rijkere mensen van het land. Vaak hebben ze nog een leuk pensioen en een (bijna) geheel afbetaald huis, dat bij verkoop veel meer opbrengt dan het kostte toen het aangeschaft werd. De jongere generatie daarentegen zal straks tot haar zeventigste moeten doorwerken. Ze zal een huis hebben zonder overwaarde en haar pensioen gaat niet uitgekeerd worden op basis van eindloon, maar op basis van middelloon.

Hoewel er nu vooral door de politici geroepen wordt dat het einde van de tunnel in zicht is, geloof ik daar niet in. Natuurlijk, de economie is een beetje aan het oprabbelen, maar dit is slechts tijdelijk. We moe-

ten (en dat is geen doemdenken) er duidelijk rekening mee houden dat de tijden van het almaar groeien van de economie achter ons liggen. Het kan niet zo zijn dat, als wij de aarde al maar verder uitputten, omdat wij steeds meer en meer willen consumeren, zij ons dan ook voortdurend maar meer geeft.

Om op Femke terug te komen: de jongere generatie zal daar de minder rijpe vruchten van plukken. Ik schrijf expres niet: de 'wrange vruchten', want wij moeten een en ander vooral niet dramatiseren. Iets inleveren van onze weelde kan werkelijk geen kwaad.

Uit een rapport van de OESO over armoede (en armoede is natuurlijk een relatief begrip) blijkt dat in Nederland slechts 1,3% van de ouderen onder de armoedegrens leven, het laagste percentage in de hele wereld. Wij hebben dus de minst arme ouderen ter wereld! In dit licht bezien is de oprichting van de ouderenpartij 50Plus een overbodig iets. Het is beter dat wij onze zegeningen weer leren tellen. We zien dan Gods liefde door alles heen!

J.A. van Bergeijk, Wijk en Aalburg

Moore bij Oklahoma (Lucas 6 vers 46 – 49)

Op maandag 21 mei werd Moore, een voorstad van Oklahoma, zwaar getroffen door een verwoestende tornado. Met die ramp heeft de plaats het nieuws uitvoerig gehaald: 24 doden, ca 240 gewonden en een groot materieel verlies aan gebouwen, goederen en infrastructuur.

Moore is een geliefde voorstad van het grote Oklahoma. Het is er rustig en veilig wonen in een eigen vrijstaand en betaalbaar huis en daarom voor doorsnee Amerikanen een voorbeeld van de Amerikaanse droom. Het blijkt voor velen een kwetsbaar ideaal, want in een half uur tijd is het voorbij. Een bewoner beschrijft een van de huizen als volgt: *Dit is een huis van hout met een bakstenen façade. De wind is tussen hout en bakstenen gekomen en heeft het huis zo opgetild en verwoest. Het huis leek mooi, maar stelde niks voor.* Mensen houden geen rekening meer met tegenslag. Bij het lezen van deze woorden moet ik onwillekeurig denken aan het tweërlei fundament uit Lucas 6 vers 46 – 49.

Een artikel in de NRC van donderdag 23 mei onderstreept het belang van dat fundament. *Dominee ruimt de rommel op* stond er boven. Het zijn de kerken die

rondom het getroffen gebied bruisen van activiteit en met duizenden vrijwilligers, overwegend jongeren, hulp verlenen. Tientallen mensen zonder huis, water of elektriciteit kunnen er terecht, met de kerkbanken als bed. Een van de predikanten zegt weliswaar enigszins spijtig: *Eigenlijk zou het altijd zo druk moeten zijn in de kerk*, maar toch. In Moore zijn de kerken de spil van het sociale leven. Daarom is het niet gek dat mensen meteen naar de kerk komen nu ze hulp nodig hebben. De tientallen kerken in Moore hebben die taak op zich genomen. Zo heeft een kerk zijn deuren geopend voor de noodkantoren van de verzekeraars; een andere kerk heeft rondgebeld bij christelijke organisaties in andere staten. Binnen een dag zit het gebouw vol met spullen.

De rol van de overheid is daarentegen in feite beschaamd klein door gebrek aan geld, en beperkt zich tot het handhaven van de orde en het weer aansluiten van water en elektriciteit.

Over tweërlei fundament gesproken!

M.A. Aalders, Bussum